

Lakivaliokunnan mietintö n:o 14 hallituksen esityksen johdosta eräksi esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöön liittyviksi laeiksi

Eduskunta on päätöspöytäkirjan ottein 28 päivältä lokakuuta 1988 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi otsikossa mainitun hallituksen esityksen n:o 186.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina lainsäädäntöjohtaja Jan Törnqvist sekä lainsäädäntöneuvokset Mikko Könkkölä ja Kari Lehtola oikeusministeriöstä, poliisiylitarkastaja Pertti Virolainen sisäasiainministeriöstä, hallitusneuvos Pekka Pitkänen puolustusministeriöstä, keskusrikospoliisin päällikkö, poliisineuvos Rauno Ranta keskusrikospoliisista, vs. apulaisprofessori Juha Lappalainen Helsingin yliopistosta, rikosylikomisario Mikko Nurminen ja rikoskomisario Paul Kokko Helsingin poliisilaitokselta, oikeusneuvosmies Heikki Nousiainen Suomen Kaupunkituomarien Yhdistyksestä, puheenjohtaja, kihlakunnan tuomari Kalevi Nissinen Suomen kihlakunnan ja käräjätuomarit ry:stä, II varapuheenjohtaja, nimismies Matti Tohkanen Suomen Nimismiesyhdistyksestä, puheenjohtaja, lääninpoliisineuvos Teuvo Ikonen Poliisitarkastajat ry:stä, asianajaja Matti Wuori Suomen Asianajajaliitosta, puheenjohtaja, oikeusneuvos Henrik Grönqvist Julkisen Sanan Neuvostosta, päätoimittaja Timo Vuortama Suomen Sanomalehtimiesten Liitosta ja tiedotusjohtaja Olavi Rantalainen Sanomalehtien Liitosta.

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä ehdotetaan yhdeksäntoista (19) lain muuttamista vuoden 1989 alussa voimaan tulevan esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön johdosta.

Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön täydentämiseksi oikeudenkäynnin julkisuudesta annettua lakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että rikoksesta epäillyn pyynnöstä vangitsemis- ja matkustamiskieltoasia olisi ennen syytteen käsittelyn alkua käsiteltävä yleisön

läsnä olematta. Lisäksi ehdotetaan, että tuomioistuin voisi ennen syytteen käsittelyn alkua rikostutkinnallisista syistä määrätä pakkokeinoasian tai todisteiden esittämistä koskevan asian käsiteltäväksi tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta.

Oikeudenkäymiskaareen sisältyviä rikosasian vireilletuloa koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, ettei rikosasia tulisi enää vireille vangitsemisella.

Menettelyn yhdenmukaistamiseksi sotilas-kurinpitolainsäädäntöä ehdotetaan muutettavaksi muun muassa siten, että myös sotilasrikosasioissa vangitsemisesta päättäisi yksin tuomioistuin. Niin ikään tullilakiin ehdotetaan tehtäväksi useita uuden esitutkintalainsäädännön edellyttämiä tarkistuksia.

Lisäksi ehdotetaan lukuisia lakitekknisiä tarkistuksia, joilla muualla lainsäädännössä olevia viittauksia ja ilmaisuja muutetaan uuden pakkokeinolain mukaisiksi.

Ehdotetut lait on tarkoitus saattaa voimaan vuoden 1989 alusta.

Valiokunnan kannanotot

Hallituksen esityksen perusteluiden ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Näin ollen valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Rikosasian vireilletulo. Oikeudenkäymiskaaressa 11 luvun ja rikoslain 8 luvun säännöksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, että rikosasia ei enää tule vireille vangitsemisella eikä vangitsemisen katkaise vanhentumista. Muutosehdotus on johdonmukainen seuraus siitä, että uuden esitutkintalainsäädännön mukaan vangitsemisesta on päätettävä aikaisemmin kuin voimassa olevien säännösten mukaan, joten

esitutkinta saattaa vielä olla kesken ja syyteharkinta tekemättä.

Valiokunta pitää ehdotettua säännöstöä periaatteellisesti merkittävänä uudistuksena, joka selkeyttää rikosprosessisäännöksiä ja parantaa epäillyn oikeusturvaa. Valiokunta kiinnittää kuitenkin erityistä huomiota siihen, että säännöstö ei saa jäädä vain periaatteelliselle tasolle, vaan sen on ulotuttava myös käytännön elämään. Vangittu on pääsääntöisesti haastettava rikosasiaan vastaajaksi ja hänelle on etukäteen toimitettava syytekirjelmä niin, että hän voi varautua puolustamaan itseään.

Rikosasian käsittely ennen syytteen käsittelyn alkua. Oikeudenkäynnin julkisuudesta annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 5 a §, jonka mukaan ennen syytteen käsittelyn alkua vangitsemista ja matkustuskieltoa koskevan asian käsittely olisi toimitettava yleisön läsnä olematta aina epäillyn pyynnöstä sekä rikostutkinnallisista syistä tuomioistuimen harjoituksen mukaan.

Pykäläehdotuksen lähtökohtana on tässäkin se, että oikeudenkäynti tapahtuu nykyistä aikaisemmassa vaiheessa, jolloin esitutkinta ainakin suurissa ja vaikeissa jutuissa on vielä kesken. Voimassa olevien säännösten mukaan vangitsemisesta päättää poliisiviranomainen virkahuoneessaan viimeistään 17 päivän kuluessa pidättämisestä, kun taas uudessa esitutkintalainsäädännössä vangitsemisesta päättäminen on siirretty toiselle viranomaiselle, tuomioistuimelle, jonka käsiteltäväksi asia on saatettava kolmantena päivänä tai erityisistä syistä viimeistään seitsemäntenä päivänä kiinnottamisesta.

Valiokunnan tästä pykäläehdotuksesta saamat asiantuntijalausunnat ovat olleet keskenään ristiriitaisia sen mukaan, mitä näkökohtia lausunnon antaja on useista asiaan vaikuttavista, keskenään erisuuntaisista ja sinänsä perustelluista periaatteista painottanut. Samalla on käynyt ilmi, että pykäläehdotus on vaikeaselkoinen, koska siinä ei kaikilta osilta selkeästi lausuta, kenen toimivallassa on pyytää käsittelyn toimittamista yleisön läsnä olematta ja kuinka suuri tuomioistuimen harkintavalta on.

Valiokunta katsoo, että pykäläehdotusta on selkeytettävä ja sen kirjoittamisessa otettava huomioon seuraavat näkökohdat:

— Käsittelytapaa koskeva ratkaisuvallta kuuluu tuomioistuimelle.

— Epäiltyä on esitutkintalain 5 §:n mukaan kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Tämä ja intimizeettisuojaperiaatteet huomioon ottaen epäillyllä on oikeus pyytää asian käsittelyä yleisön läsnä olematta. Pyyntö on hyväksyttävä, ellei sen epäämiseen ole erityisen painavia syitä. Erityisen painavia syitä, joilla pyyntö voidaan evätä, voi valiokunnan käsityksen mukaan olla esimerkiksi silloin, kun jutussa on useampia epäiltyjä, joiden mielipiteet käsittelytavasta menevät ristiin, kun huomattava julkinen etu vaatii asian käsittelemistä julkisesti tai kun oikeus harkitsee julkisen käsittelyn olevan kiistatta epäillyn edun mukainen.

— Esitutkintaviranomaisilla on oikeus pyytää tutkinnallisista syistä asian käsittelemistä yleisön läsnä olematta, kun käsittelyssä esiin tulevien seikkojen julkitulo voisi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä. Valiokunnan lähtökohdiana on tällöin, että eri viranomaiset arvostavat toistensa työtä ja tuomioistuin antaa riittävän painoarvon pakkokeinovaatimuksen esittäjän (esitutkintaviranomaisen) perustellulle pyynnölle todistusaineiston käsittelemisestä suljetussa käsittelyssä.

— Tuomioistuin voi omasta aloitteestaan määrätä asian käsiteltäväksi yleisön läsnä olematta, jos siihen on 4 tai 5 §:ssä mainittuja syitä. Tämä on tärkeätä muun muassa silloin, kun asianomistaja, joka ei saa olla vangitsemisoikeudenkäynnissä läsnä, voi varsinaisessa oikeudenkäynnissä pyytää suljettua käsittelyä 5 §:n nojalla esimerkiksi, kun kysymyksessä on siveellisyysrikos, kunnianloukkausasia tai muu arkaluontoinen henkilön yksityiselämään liittyvä seikka.

Valiokunta ehdottaa, että oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5 a § muutetaan edellä kerrotun mukaisesti.

Edellä olevan perusteella valiokunta kunoittavasti ehdottaa,

*että lakiehdotukset n:ot 2—19 hyväksyttäisiin muuttamattomina ja
että lakiehdotus n:o 1 hyväksyttäisiin
näin kuuluvana:*

1.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta 21 päivänä joulukuuta 1984 annetun lain (945/84)
 5 §:n 2 momentin 2 kohta ja 9 §:n 1 momentti sekä
lisätään lakiin uusi 5 a § ja 9 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

5 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

5 a §

*Rikosasian käsittely ennen syytteen
 käsittelyn alkua*

Tuomioistuim voi päättää, että vangitsemista, matkustuskieltoa ja todisteiden esittämistä koskevan asian suullinen käsittely ennen syytteen käsittelyn alkua toimitetaan yleisön läsnä olematta, jos pakkokeinovaatimuksen esittäjä tutkinnallisista syistä tahi epäilty itse sitä pyytää taikka jos tuomioistuim katsoo muutoin

siihen olevan syytä. Vastoin epäillyn pyyntöä asia saadaan käsitellä yleisön läsnä ollessa vain erityisen painavasta syystä. Tässä pykälässä tarkoitetun asian käsittelyn julkisuudesta on lisäksi soveltuvin osin voimassa mitä 4 ja 5 §:ssä säädetään.

9 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

Voimaantulosäännös
 (Kuten hallituksen esityksessä)

Helsingissä 2 päivänä joulukuuta 1988

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Björkstrand, varapuheenjohtaja Urpilainen ja jäsenet Aittoniemi, Hacklin, Häkämies, Jokinen,

Jäätteenmäki, Linnainmaa, Niinistö, Paloheimo, Pohjola, Rynnänen, Taina, Tykkyläinen, Vähänäkki ja Väistö sekä varajäsen Vistbacka.

Vastalause

Päätettäessä vangitsemista, matkustuskieltoa ja todisteiden esittämistä käsittelevän oikeudenkäynnin julkisuudesta tulee mielestäni tähdentää seuraavia näkökohtia.

Katson voivani yhtyä valiokunnan enemmistön omaksumaan kantaan siltä osin kuin on kysymys epäillyn itsensä esittämästä vaatimuksesta toteuttaa asian käsittely yleisön läsnä olematta. Tätä voidaan perustella yksilön intimitetisuojaan liittyvillä näkökohdilla. Tätä kannanottoa tukee edelleen oletama, jonka mukaan epäilty on syytön ennen varsinaista jutun pääasiasratkaisua aina siihen saakka kun

toisin on todettu. Tässä vaiheessa epäillyllä olisi oltava mahdollisuus vaikuttaa jutun käsittelyyn suljetuin ovin.

Valiokunnan enemmistön omaksuma kanta, jonka mukaan vangitsemista, matkustamiskieltoa ja todisteiden esittämistä koskeva oikeudenkäynti voitaisiin tuomioistuimen harkinnan perusteella määrätä salaiseksi myös tutkinnallisista syistä tai jos tuomioistuim katsoo muutoin siihen olevan syytä, johtaisi käsitykseni mukaan tuomioistuimen liialliseen harkintavaltaan. Muotoilu "tutkinnallisista syistä" mahdollistaa suljetun käsittelyn liian monissa ta-

pauksissa sellaisen ylimalkaisen viittauksen perusteella, joka saattaisi koskea jotain muutakin esitutkintaa kuin asianomaisen henkilön käsillä olevan jutun tutkinnan suojaamistarvetta.

Hallituksen esityksessä omaksuttu muotoilu, jonka mukaan tuomioistuimella olisi valta harkita ennen syytteen käsittelyn alkua pakkokeinoa tai todisteiden esittämistä koskevan asian käsittelemistä tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos *käsittelyssä esiin tulevien seikkojen julkitulo voisi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä*, on asioiden mahdollisimman avoimen käsittelyn kannalta jopa valiokunnassa omaksuttua muotoilua parempi, sillä hallituksen säännösesitys — joka myös on asioiden julkisuuden kannalta ongelmallinen — on luettavissa siten, että perusteet asioiden käsittelyyn suljetuin ovin tulisi voida löytää siitä nimenomaisesta rikosjutusta, johon asian käsittely liittyy. Valiokunnan ”selventävä” muotoilu siis johtaa salailumahdollisuuksien laajentamiseen yli käsillä olevan rikosjutun tutkinnallisten syiden.

Ratkaisu, jossa olisi paremmin otettu huo-

mioon sekä yksilön intimitettisuojaan liittyvät näkökohdat että rikostutkinnan edistäminen, voitaisiin toteuttaa esimerkiksi lisäämällä nykyisen oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 4 §:ään omaksi momentikseen hallituksen nyt käsillä olevan esityksen 5 a §:n ensimmäinen virke, jonka mukaan vangitsemista ja matkustuskieltoa koskevan asian suullinen käsittely ennen syytteen käsittelyn alkua toimitetaan yleisön läsnä olematta, jos epäilty sitä pyytää. Esityksen 5 a §:n toisen virkkeen suuntaisesti olisi voitu kirjata vastaavan lain 5 §:n 2 momenttiin sen 4 kohdaksi säännös esimerkiksi näin kuuluvana: ”4) kun ennen syytteen virheilepanoa käsitellään pakkokeinoja tai todisteiden esittämistä koskevaa asiaa, jos käsittelyssä esiin tulevien seikkojen julkitulo voisi vaikeuttaa asianomaisen rikoksen selvittämistä.”

Ehdotankin,

että lakiehdotus n:o 1 hyväksyttäisiin muutoin sellaisenaan, paitsi että sen 5 a § poistetaan.

Helsingissä 2 päivänä joulukuuta 1988

Anna-Liisa Jokinen